

**SUVREMENA ETNOGRAFIJA KAO INTEGRATIVNI
METODOLOŠKI PRISTUP:
TEORIJSKO-METODOLOŠKI DOPRINOSI
SOCIO-KULTUROLOŠKIM ISTRAŽIVANJIMA**

Sažetak: *U svojim začecima etnografska istraživanja uglavnom su se temeljila na terenskom radu u nekoj geografski udaljenoj i egzotičnoj kulturi, s naglaskom na istraživanju manjih zajednica. U tom smislu rana etnografska istraživanja svodila su na prikaz sustava društvenih veza, religijskih uvjerenja i uopće sadržaja i oblika kulturalne i društvene organizacije različite od one istraživača samog. Tijekom vremena, etnografija je doživjela svoje nadopune, pa je tako temeljni cilj rada ukazati na doprinos suvremenih etnografskih pristupa koji sada sadrže podjednako kvalitativne i kvantitativne istraživačke metode. Odnosno, metodološko područje nadopunjava se onim teorijskim koja se tiču refleksivnosti i povezanih oblika osobnog znanja. Ovakav metodološki pristup odgovor je na poziciju aktualnih subjekata koji donose nova pitanja i postavljaju nove izazove, promičući suvremena etnografska istraživanja u smjeru prevladavanja dimenzije pukog bilježenja i reprodukcije, prema aktualnom čitanju i razumijevanju socio-kulturne prakse.*

Ključne riječi: *suvremena etnografija, etnografski pristup, kvalitativno/kvantitativne metode, kulturalne interpretacije, refleksivnost*

1. Uvod

Posljednjih tridesetak godina svjedoci smo ponovnog interesa za kvalitativnim istraživanjima koja su se dugo nepravedno nalazila na marginama metodoloških interesa. U tom kontekstu, unutar internacionalne debate s konca prošlog stoljeća izdvajaju se valorizacija mjesta i pozicije kvalitativne metodologije, ponovna epistemološka vrednovanja, kao i propitivanja krize autoriteta i reprezentacije u većini humanističkih i društvenih znanosti. Unutar diskusije biva pomno propitana i teorija i praksa etnografskih istraživanja koja se počinju sve više realizirati unutar različitih disciplinarnih područja (Alasuutari, 1995; Atkinson i Coffey, 1995; Denzin i Lincoln, 1998; Atkinson i Pugsley, 2005) .

U tom smislu promišljanje o kulturi dobar je smjer za poduzimanje etnografskih poduhvata. Predodžba o kulturi kao živućem, povijesnom proizvodu omogućuje pristup koji je primjenjiv na svaku grupu, društvo, susjedstvo, obitelj, organizaciju i njezine segmente (Thomas, 1993). Etnografija je stoga korisna prilikom proizvođenja kulturnog znanja, kao i prilikom produkcije detaljnih uvida u posebnosti društvenih interakcija, a može biti pridružena i holističkom pregledu ljudskih društava. Tako su etnografski podaci neobično važni pri razumijevanju temeljnih ljudskih vrijednosti, određivanja smjera društvene promjene kao i predviđanja budućih trendova. Za neke je ona sinonim novinarske deskripcije ljudskog ponašanja i ljudskih veza, neki je vezuju uz pisanje socioloških kratkih priča i novela, dok ostali smatraju kako je etnografija prvi korak u razvijanju društvenih teorija (Hammersley i Atkinson, 1997).

Činjenica je «kad god odsjeci sociologije ili antropologije budu cvjetali, to će uvijek biti na čvrstim temeljima etnografskih podviga» (Brunt, 1999). Čikaška škola dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća za to je najbolji primjer. Kao posljedica uspona funkcionalizma i manifestacije pozitivističke *grand theory* u šezdesetima, sociologija i antropologija odvajaju se od svojih etnografskih ili sociografskih korijena. Ovo nije bilo ograničeno samo na područje SAD-a, nego se značajno manifestiralo i u Europi.¹ Razloge valja potražiti u tada prevladavajućem mišljenju o deskripciji koja ne može voditi generalizacijama. Etnografije su razmatrane kao «puki dijelovi dokumentarne društvene povijesti» koji vrlo malo pridonose znanju o društvenim procesima. Opće poimanje išlo je u smjeru tumačenja kvantitativnog kao «tvrde» znanosti, a etnografije kao «meke», te u tom smislu, sagledane s aspekta primijenjenih istraživanja, potpuno neprikladne. No okolnosti se mijenjaju pa konac šezdesetih i početak sedamdesetih godina 20. st. označava povratak etnografskog interesa. J. Thomas (1993) ovo ilustrira na temelju čikaških *irregularsa* koji, nezadovoljni onotološkim i epistemološkim tvrdnjama konvencionalnih istraživanja, polažu temelje metodološki sofisticiranog programa interpretativne urbane etnografije. Uslijed promjene akademske klime, kvalitativna istraživanja bivaju sve više prisutna na metodološkoj sceni pa je ovakav razvitak moguće pratiti i izvan SAD-a. No termin *etnografija* kod nekih još izaziva asocijacije vezane isključivo za egzotična plemenska istraživanja, interpretativnu sociologiju ili simbolički interakcionizam. Posebno od šezdesetih godina prošlog stoljeća mnoge se europske zemlje suočavaju s posljedicama imigracija, heterogenosti urbane populacije, dramatičnim političkim pravcima te procesima društvene pokretljivosti. Ove društvene i kulturne kompleksnosti teško je razumjeti samo na temelju površinskog javnog mnijenja ili pukih statističkih

¹ Na temelju analize više od sedamdeset disertacija zaključuje se kako, primjerice, njemačka sociologija u razdoblju od 1960-80.god. postaje gotovo ekskluzivno parsonijanska, u usporedbi s njemačkom antropologijom u kojoj samo manjina disertacija može biti tako okarakterizirana (Bovenkerk i Brunt 1982:67, prema Brunt, 1999).

informacija. U suvremenom društvu, potreba za razumijevanjem načina na koji drugi vide nečije iskustvo nikada nije bila veća. Same znanstvene discipline bez sumnje će postati mnogo vrijednije i praktičnije ako njihovi praktičari budu više usmjereni prema sagledavanju i razumijevanju svijeta oko sebe i pažljiviji prilikom proizvodjenja novih postavki.

No ponovno povećavanje interesa za kvalitativnim istraživanjima, pa tako i povećanje etnografske prakse, nije ni približno obilježeno harmonijom i dogovorom. Ono je prije u znaku kontinuiranih rasprava unutar kvalitativnih kružoka koji preispituju temelje etnografskog znanja i prikladne kriterije za istraživanje i pisanje. Ovdje se radi o svojevrsnom spoju između povećanja prakse i istovremenog kritičizma kvalitativnih etnografskih istraživanja (Snow i Morrill, 1995).

Osamdesete godine prošlog stoljeća unutar metodološkog konteksta obilježila je popularnost i prodor etnografije unutar širokog opsega akademskih disciplina. Interdisciplinarna ekspanzija etnografije odražava se u velikom broju publikacija na ovu temu, pa tako etnografski rad postaje središnji unutar akademske znanstvene produkcije koncem dvadesetog i početkom dvadeset i prvog stoljeća. Nove discipline očigledno daju i vlastiti pečat etnografiji, unoseći svoja viđenja prilikom definiranja etnografske prakse. Nova polja i žanrovi pisanja otvaraju prostor interdisciplinarnim eksperimentima i suradnji, pa tako više nije potrebno poduzimati velika putovanja u potrazi za novim istraživačkim izazovima. U tom smislu, razvitak novih etnografskih momenata ili žanrova nije znak odumiranja, nego je obilje istraživačkih stilova i analize, upravo suprotno, pokazatelj njezinog razvitka u metodološkom smislu. Riječju, suvremena kvalitativna istraživanja, kao nikada do sada, označava mnoštvo paradigmi, istraživačkih strategija i metoda. Nalazimo se u trenutku ponovnog spoznavanja novih načina gledanja, interpretacija, raspravljanja i pisanja (Denzin i Lincoln, 1998). Unutar naznačenog konteksta, suvremena etnografska istraživanja od 1990-ih pa nadalje ukazuju na metodološki zaokret, zauzimajući sve značajniju ulogu unutar istraživanja koja nastoje zahvatiti svu složenost društvene zbilje.

Tako suvremena etnografska istraživanja posjeduju oznaku fragmentiranosti i raznolikosti te ih ujedno obilježava iznenađujuće obilje istraživačkih metoda, analiza, perspektiva, kao i teorijskih obrazloženja za etnografski rad koje kulminiraju unutar suvremene fragmentirane prakse (Atkinson i sur., 2001). Stoga se kao značajan ocjenjuje pokušaj redefiniranja etnografskog pristupa kao jednog od nezaobilaznih suvremenih istraživačkih pristupa čiji je konačan cilj cjelovitije razumijevanje samog predmeta istraživanja. Konačno, etnografi su osuđeni na "lutanje kroz multisociokulturne divljine", a etnografsko putovanje tako poprima oblike «primamljivog hazarda» koje se bez pažljive pripreme može pretvoriti u pravu noćnu moru (Fetterman, 1998:146).

2. Teorijsko povijesno uporište razvitka etnografije

Termin *etnografija* dolazi od etimološkog korijena *ethnos*, što označava kulturnu, odnosno društvenu grupu, i riječi *graphy*, a istovremeno podrazumijeva i okvir svijesti - tj. namjeru otvorenosti (Charmaz i Mitchell, 2001). Ona ujedno označava sam *proces* izvođenja istraživanja i analize, ali i krajnji *produkt* kao što je monografija. Najčešća zajednička definicija ili određenje etnografije glasi: etnografija je umjetnost i znanost opisivanja grupe ili kulture. Uloga etnografije nalaže se u bilježenju živućeg iskustva unutar društvenog, ali također i u istraživanju i prezentiranju kulturalnih pitanja u svezi s akterovim vjerovanjima, praksama i akcijama (Willis i Trondman, 2000:7-11). Sam termin izvorno je "posuđen" iz socijalne antropologije, što je aludiralo prema opisivanju ljudi i rasa. To je istovremeno i drugi naziv za određene procedure - terenski rad, kvalitativnu sociologiju, sudjelujuće promatranje, za ono što C. Geertz naziva «gusta deskripcija» (1988). Sve ovo sažeto je u metodologiji koja obiluje mnogim interpretativnim stranama i slojevima, i sklonosti razotkrivanja pogleda na svijet nekog "drugog" (Rock, 2001). Učiniti eksplicitnim ono implicitno glavni je zadatak etnografije, pa je stoga prava etnografija težak, mukotrpan i rijedak posao (Charmaz i Mitchell, 2001).

Etnografija je također sinonim za «obitelj metoda» koja podrazumijeva izravne i podupiruće društvene kontekste, obilje pisanih materijala u svezi s bilježenjem i reprezentacijom nereducirajućeg ljudskog iskustva. Društveno tijelo je mjesto ovih iskustvenih promjena koje teži praktičnom razumijevanju svijeta (Bourdieu, 1999:135, prema Willis i Trondman, 2000:6). Dakle, razumijevanje i reprezentacija svijeta "iskustva" središnje su točke etnografije. Iskustvo, prema riječima W. Jamesa, stalno «ključa i kipi», što neprestano tjera na korekciju sadašnjih formulacija i postavki (James, 1978:106, prema Willis i Trondman, 2000:6). Tako je etnografski poduhvat izravno povezan s prezentacijom, objašnjenjem i analizom kulture koja je, dakle, određena iskustvom. Drugi, mnogo širi kontekst je onaj u kojem etnografija prepoznaje i bilježi kako je iskustvo jednostavno "ukrcano" u strujanje svjetske povijesti, one velike i male, zabilježene u jednom trenutku. Ona je pritom djelomice i sama stvaralačka, pomažući održavanju, propisujući neizvjesnost završetka, bilježeći vanjsko kao strukture i trendove. Tako su etnografija i teorija sjedinjene prilikom opisivanja konkretnih oblika društva kao dijalektičkog proizvođenja.

Etnografija u svojem najkarakterističnijem obliku sadrži etnografsko sudjelovanje, prikrivenog ili neprikrivenog oblika u svakodnevnim ljudskim aktivnostima u jednom, obično duljem vremenskom razdoblju (Walsh, 2002; Angorsino, 2005; Tedlock, 2005). Ona omogućuje prikupljanje svih dostupnih podatka koji se odnose na problem istraživanja (Hammersley i Atkinson, 1997).

Etnografski „poduhvat“ nije nimalo lagan posao. Dapače, radi se o dugotrajnom i zahtjevnom procesu koji, kad jednom započne, na određeno vrijeme postaje dio istraživačevog života. No to je ujedno i poželjna okolnost jer se, u suprotnom, istraživanje može pretvoriti u nepodnošljiv i mučan teret (Thomas, 1993:24-35). Sagledavajući povijesna i teorijska uporišta, na razvitak etnografije imale su presudan utjecaj antropologija, povijest, sociologija i psihologija, pa ju je stoga vrlo teško izjednačiti samo s jednim disciplinarnim područjem. Stoga etnografija kroz svoju povijest nije nikada bila u potpunosti „konzervirana“ isključivo u antropologiji, Čikaškoj školi, simboličkom interakcionizmu, niti pak u bilo kojoj drugoj „interesnoj grupi“. Etnografska istraživanja, naprotiv, posjeduju značajku *otvorenosti* koja se manifestira i prema istraživanim društvenim grupama, kulturama i društvima.

Prema D. M. Fettermanu, etnograf dolazi na teren vođen određenim problemom te s posebnim tehnikama za prikupljanje i analizu podataka, kao i jedinstvenim stilom pisanja. Dakle, brojni su istraživači, pored uporabe nekih već tradicionalnih istraživačkih tehnika, skloni uporabi etnografskih istraživačkih metoda ili, kako ih još nazivaju, radu na terenu (Hammersely i Atkinson, 1997), čime se označava poseban skup tehnika prikupljanja podataka u kojima sudjeluju promatračisudionici.

Etnografija je istovremeno i rezultat, konkretni tekst smješten unutar žanra pisanja, procesa promišljanja i prikupljanja podataka u relaciji spram određenom problemu. Ona predstavlja pogodno područje za teorijske provjere, no ujedno može predstavljati i dijelove te iste izgradnje. Suvremeni trendovi podrazumijevaju razmatranje literarne i političke prirode etnografskog pisanja, procesa kojim stvarni svijet oblikuje etnografski poduhvat, kao i načina na koji etnografi konstruiraju svijet. Suvremeni razvici oslobađaju etnografiju od njezinih tradicionalnih preokupacija istraživanja ljudi u jednom određenom i omeđenom geografskom prostoru. Klasični tereni, kako smo ih do sada definirali, više ne postoje. «Drugi» je itekako među nama, istodobno blizak i dalek, sličan i različit (Segalen, 2002:9).

Etnografska istraživanja u stanju su pružiti višestruke interpretacije stvarnosti, kao i mnoštvo alternativnih interpretacija podataka kroz samo istraživanje. Etnograf je zainteresiran za razumijevanje i opisivanje društva i kulturne scene, kao i njezine *emic* - unutarnje perspektive. On je pritom pripovjedač i znanstvenik (Fetterman, 1998:1). Dakle, etnograf dijeli iskustvo, ali ne i pogled na svijet sa svojim ispitanicima (Charmaz i Mitchell, 2001). Svako etnografsko istraživanje započinje u trenutku kada etnograf izdvoji problem, naslov ili teoriju, odnosno model koji će slijediti u istraživanju. Etnograf simultano izabire hoće li slijediti temeljni ili primijenjeni istraživački pristup. Tada istraživački nacrt pruža bazični set instrukcija u svezi s onim što valja napraviti i kamo poći u tijeku studije. Istraživački teren «srce» je etnografskog istraživačkog nacrta. Na samom terenu, temeljni antropološki koncepti, metode, tehnike prikupljanja podataka kao i

analize, kreiraju fundamentalne elemente onoga što se naziva *proizvođenje* etnografije (Fetterman, 1998:2).

Prema M. Pollneru i R. Emersonu (2001:124), etnografija je uhvaćena u mrežu različitih živih poredaka i redoslijeda aktivnosti koje jednostavno trebaju biti istražene. Ona odbacuje distancu prema konvencionalnim, kulturnim zabilješkama o raznolikosti različitih “prirodnih činjenica” i stoga ukazuje na zaboravljeno društveno uzajamno djelovanje. Opasnost se krije u istraživačevom podrazumijevanju (uzimanju zdravo za gotovo) određenih činjenica. Njegovo neprepoznavanje stvorene bliskosti sa svijetom subjekta, može ga odvesti prema prihvaćanju akterovih društvenih uvjeta i objašnjenja kao neupitnih analitičkih izvora. Upravo se zato sugerira prikladno korištenje istraživačkih praksi s ciljem proizvodnja što preciznijeg prikaza.

Nadalje, etnografija mora težiti proizvodnju smisla - kroz opisivanje članova društva, klasifikacije i koncepte. Jer, sami subjekti su etnografi u svojim vlastitim narativnim refleksijama, interpretacijama i konstrukcijama društvenih realiteta. S obje točke razmatranja, deskripcije su oblik “urođenih reprezentacija” čiji kontekst, konstrukcije i konsekvence vode etnografska razmatranja. Kritika upućena etnografu odnosi se na njegovu udaljenost od biti društvene akcije. Stoga se ovdje manje radi o promatranju, a više o vještini sudjelovanja.²

Daljnja kritika upućena etnografiji usmjerava se na njezino pretjerano subjektiviziranje i psihologiziranje relacije, veze sudionika s društvenim svijetom. Odnosno, etnograf počesto učestalo formulira objektivne stvari za sudionike kao stvari koje su ovisne o “interpretacijama”, “vjerovanjima” ili “konceptijama”. Nadalje, etnografija uobličava kao opazljivo, ostvarljivo ili konstruirano ono što jednostavno jest sudionikovo iskustvo. Daljnja kritika osvjetljava posljedice usvajanja eksplicitnih opservacijskih stajališta u različitim etnografskim istraživanjima znanstvene prakse. Etnograf pristupa mjestu kao laboratoriju u kojem su ispitanici uključeni u “konstrukciju” znanja (Pollner i Emerson, 2001:126-128). Nadalje, neke discipline izbjegavaju etnografiju jer ona prirodno sudjeluje u određenim praksama i načinima razgovora. Etnografi, za vrijeme boravka na terenu, mogu anticipirati i pokušati spriječiti prilike za uplitanjem i nastojati ih izbjeći kroz dvosmislene odgovore. Suprotno, izostanak navedenog može “rastopiti” distinkciju između “promatrača” i “promatranog”. Različite tekstualne strategije u etnografskim metodološkim izvješćima otkrivaju obilježja istraživanog područja i njegovu neovisnost o istraživačkim tehnikama. Tako suvremeni etnografi, za razliku od prijašnjih, autoritet svojih izvješća temelje na osnovi identifikacije nekog generalnog tipa prema kojem su posebni događaji povezani kao ilustracija ili primjeri (Pollner i Emerson, 2001:130).

² Etnografija na ovu kritiku odgovara kroz akcijska istraživanja (op.a.).

3. Značajke suvremenih etnografskih istraživanja

Suvremena fragmentirana i raznolika etnografska istraživanja mogu se naizgled činiti vođeni pretpostavkama realističkog pisanja i nekritičkog pristupa prikupljanju podataka. U literaturi se kao prijelomnica najčešće navodi tekst J. Clifforda i G. Marcusa (1986) *Writting Culture*, etnografski tekst koji je „iskušavao“ krizu povjerenja. Prije njega, etnografski su tekstovi uglavnom bili u obliku monografije čije je središnje mjesto zauzimao zabilježeni proces terenskog rada. Nakon ovog teksta, kvalitativna istraživanja valja sagledavati kroz ono što se naziva *lingvističkim povratkom ili interpretativnim povratkom*, ili jednostavno *povratkom* sa svojom pridruženom legitimnom krizom, tj. s bitnom odlikom *svjesnosti* etnografskog pisanja. Sam literarni povratak ohrabrio je ponovna iščitavanja i otvaranja prema etnografskim istraživanjima i analizama etnografskih radova. Ovo je neminovno potaknulo pitanja o *reprezentacijskoj krizi* koja je na određeni način ugrozila, ne samo rezultate etnografskog rada, nego i moralni i intelektualni autoritet samih etnografa. Kriza se nije temeljila isključivo na porastu etnografske osobne samosvijesti, dakle, samo jedne zabrinutosti vlastitim literarnim radom i njegovim konvencionalnim oblicima, već je prodrla mnogo dublje, *do srži privilegiranih i "totalizirajućih zagledanja"* (Atkinson i sur., 2001:2-3). Odnosno, kako to rezimira S. Čolić: “glavna karakteristika eksperimentalnih etnografija je da one, unutar svojih interpretacija, integriraju jasno epistemološko zanimanje za to kako konstruiraju takve interpretacije i kako ih tekstualno predstavljaju kao objektivni diskurs o subjektima među kojima se istraživanje provelo. U izvjesnom smislu, suvremeno etnografsko pisanje pokušava sintetizirati klasičnu debatu o hermeneutici između filozofske refleksije o prirodi interpretacije (koja naglašava beskrajnu otvorenost interpretativne aktivnosti), i metodološki pokušaj kreiranja znanosti o interpretaciji (koja naglašava mogućnost sustavnih, samosadržajnih interpretacija). Mogu li etnografije, kao stvar konvencije, uravnotežiti oboje, razmišljanje o razumijevanju i razumijevanje samo u istom tekstu, još je uvijek uglavnom neriješeno ovim eksperimentima... Suvremeni trend u etnografiji karakteriziraju tekstovi koji su pisani vrlo osobno, i koji se, ništa manje, natječu u traženju novih konvencija, poput klasičnog obrasca razvoja u literarnim žanrovima” (Čolić, 2002:49-50). Postoje kontroverzna mišljenja upravo o ovom trenutku etnografskog razvitka, no kao i sva ostala povijesna razdoblja, niti ovo nije homogeno u svim svojim obilježjima. Tako je za neke eksperimentalna etnografija povukla konopac smrtnog zvona empirijske etnografije. S druge strane, ekspanzija akcijskih, kritičkih i primijenjenih etnografskih istraživanja govori sasvim suprotno. Tako suvremena etnografska istraživanja zatječu istraživački teren u metežu i turbulenciji, udaljen od svojih intelektualnih korijena. Ovakva opisivanja i karakterizacije *narativne su konstrukcije*, koje opet pridonose širim naracijama s konca prošlog stoljeća. Sadašnji teren obilježava širenje različitih stilova i tekst sada posjeduje novi

stupanj važnosti. Tako se stilovi urbanog realizma, literarna kreacija karaktera i tipova u gradu i naracija modernih fikcija, posljedično odražavaju na stilove etnografske reprezentacije. Prije nego nekakav razvojni model, etnografski se teren konceptualizira kao područje njegove vlastite snage i zamaha. «Ponavljajuća, i u stvari dugotrajna tenzija između znanstvenog i interpretativnog istraživanja, između realističkog i eksperimentalnog teksta, između analiza koje se nikoga ne tiču i eksperimentalnih analiza, jesu ponavljajući etnografski motivi. Suvremene, recentne inovacije ne treba sagledavati kao snažne reakcije na prijašnju poziciju. Budućnost kvalitativnih istraživanja, i unutar njih etnografskih istraživanja, ne valja tumačiti terminima revolucionarnih paradigmatičkih promjena. Kako u prošlosti, tako i u doglednoj budućnosti» (Atkinson i Coffey, 1999).

Dakle, bez obzira na očigledno postojanje čitavog niza različitih tumačenja i tenzija unutar etnografskog terena, neke stvari su konstanta. Etnograf raspolaze čitavim nizom različitih *istraživačkih tehnika i metoda* – od sudjelujućeg promatranja, intervjuja, analize govornog diskursa i naracija-narativne analize, prikupljanja i interpretacije vizualnih materijala koji uključuju upotrebu fotografije, filma i videa. Na snazi je ekspanzija moderne kompjutorske tehnologije, interneta, multimedije i hiperteksta, tj. najsuvremenijih metoda i tehnika prikupljanja i analize podataka. Radi se o sve većoj primjeni etnografskih istraživanja u raznim područjima, pa tako realizacija naznačenih istraživanja izrasta u suvereni krosdisciplinarni zahvat, potvrđujući kako ono ne egzistira u isključivo hermetički zapečaćenim i uzajamno ekskluzivnim paradigmatičkim. Suvremeni etnografski pristup podrazumijeva prihvaćanje teza o višestrukosti socijalno konstruiranih realiteta, te se ne raspravlja o pojedinačnoj objektivnoj realnosti. Stoga suvremena etnografska istraživanja i ne sadrže tradicionalnu paradigmatičku empirijske znanosti prema kojoj samo pojedinačna objektivna realnost može biti ponavljanjem replicirana. Nadalje, korištenjem raznoraznih instrumenata etnografi ne nastoje stvoriti objektivnu distancu prema istraživanom predmetu, nego je glavni cilj sadržan u izravnom iskustvenom proživljavanju istraživanog fenomena. Također, etnografsko istraživanje ne započinje strogo formuliranim teorijskim postavkama, što naravno ne znači kako ova metoda apstrahira teorijske aspekte.

Konačan cilj etnografskih istraživanja vodi što svrsishodnijem razumijevanju društvene scene, odnosno ideji kako društveni svijet tek mora biti otkriven. To se može jedino ostvariti promatranjem iz prve ruke i sudjelovanjem u prirodnom ambijentu. Odatle i osnovna tematska usmjerenost etnografskih istraživanja prema opisima društva, zajednica i organizacija. Nadalje, tradicionalna, isključivo kvalitativna istraživačka strategija, koja ističe promatranje kao jednu od temeljnih istraživačkih metoda, „razbija“ se na mnoštvo različitih istraživačkih pristupa, s općom tendencijom stvaranja specifične etnografske multimetodološke strategije koja sada uključuje i kvantitativne istraživačke strategije. Suvremeni trendovi ukazuju kako se integracija kvalitativno-quantitativnih pristupa ne označava više

kao metodološka “smjelost”, nego kao metodološka realnost. Shodno tome, ni pojam integrativnog pristupa ne označava promjenu unutar razvitka naznačena dva metodološka pristupa. Na snazi je integracija u smislu metodološkog objedinjenja koje tvori jednu novu istraživačku strategiju.

Tako osuvremenjen metodološki pristup izravan je odgovor na sve složenije zahtjeve “razbijanja” povijesno nataloženih, neprikladnih i zbilji neprimjerenih obrazaca razumijevanja, tumačenja i objašnjavanja suvremenih društvenih zbivanja. Za razliku od tradicionalnih etnografskih istraživanja ili tzv. “krotkih” istraživanja (Thomas, 1993:7), koja se kreću u okvirima ustaljenih metodoloških normi i pravila s neprimjetnim tendencijama prema odmaku, suvremeni trendovi ukazuju na značajan udio etnografskih istraživanja koja na novi način propituju stara “društvena ljepila”. Suvremeni etnografski pristupi tako zadiru u kompleksnost društvenog života nudeći pri tome mogućnost odabira različitih putova tumačenja i prezentiranja složenosti socio-kulturnog realiteta (Wellington, 2006:16). Stoga je u posljednje vrijeme sve više na snazi i nova terminologija koja je sklonija uporabi pojma čitanja etnografske građe, a ne isključivo pojma pisanja etnografskih izvješća.

4. Ključni koncepti etnografskog pristupa

Kultura predstavlja najširi etnografski koncept. Ovdje se radi o isticanju kulture kao neovisne i široke kategorije, te naglašavanju uloge etnografije prilikom bilježenja živućeg iskustva. Radi se o istraživanjima autonomije kulture koja se razumijeva u relaciji prema uvjetima egzistencije unutar kojih ljudi djeluju, rade i stvaraju. Kulturne promjene ne mogu biti posve slobodno lebdeće. Autonomija kulture prikazuje se i kao ekspresija koja proizlazi *unutar* procesa društvene produkcije i reprodukcije. U skladu s ovim pogledom, “postmoderna prividnost” ne leži u prepoznavanju, preinačavanju i individualizaciji na kulturalnoj razini, nego u „rezanju“ kasnijih „mrtvih“ socijalnih priveza. Ekonomska, politička, pravna, ideološka i institucionalna razina se razumijeva kroz kulturnu reprezentaciju i praksu unutar koje se pojavljuje i kroz koju je potvrđena (Willis i Trondman, 2000). Socijalne, društvene veze ili procese, tako je nemoguće sagledati bez posredstva kulture.

D. M. Fetterman daje iscrpan pregled ključnih koncepata koji vode etnografa unutar procesa istraživanja (1988):³ U tom smislu definicija kulture obuhvaća istovremeno materijalističke i idealističke perspektive. Klasična materijalistička interpretacija kulture podrazumijeva skup vidljivih oblika ponašanja, društvenih običaja i načina života.⁴ Najprihvaćenija idealistička definicija kulture jest ona

³ Radi se o *ritmu i smjeru istraživanja*, koji je od velike koristi prilikom razrade istraživačkog nacrtu i odabira istraživačkih tehnika i analize.

⁴ Usp: Moore (2002: 251-264), poglavlje *Marvin Harris, Kulturni materijalizam*.

kognitivna prema kojoj kultura objedinjuje ideje, vjerovanja i znanje karakteristična za određenu grupu. Etnografi moraju posjedovati i jedne i druge spoznaje kako bi prikladno opisali neku kulturu ili supkulturu. Etnografu je koncept kulture dragocjen prilikom potrage za logički kohezivnim uzorcima u nebrojenim, često ritualnim ponašanjima i idejama koje karakteriziraju određenu grupu. Ovaj koncept u mogućnosti je otkriti skrivene snage sustava, primjerice, vrijednosti ili vjerovanja koja su u stanju ujediniti ili podijeliti grupu. Zajedno s etnografskim metodama i tehnikama, kulturna interpretacija i veliki broj ostalih fundamentalnih koncepata oblikuju ono što etnografija u stvari jest - holistička perspektiva, emski, etski⁵ i neprosuđujući pogled na svijet.

Etnografi su također, prilikom kreiranja razumljivije i cjelovitije slike neke društvene grupe, skloni preuzimanju *holističke perspektive*. Naznačena orijentacija zahtijeva veliki trud i dostatno vremena provedena na istraživačkom terenu s ciljem zahvaćanja što većeg broja različitih vrsta podataka koji potpomažu kreiranju cjelovitije slike društva. To, također, zahtijeva odabir višestrukih metoda i višestrukih hipoteza, a sve s ciljem "pokrivanja" svih stajališta, odnosno istraživačkih kutova. U idealnoj situaciji, ova orijentacija pomaže istraživaču prilikom otkrivanja unutarnjih povezanosti kroz različite sustave i podsustave u zajednici, a može se prepoznati i u naglasku na *kontekstualizaciji* koja podrazumijeva zahvaćanje šire perspektive predmeta istraživanja. Ova perspektiva ogleda se i u dimenziji proizvođenja smisla iz jedne etnske ili vanjske društveno znanstvene perspektive.

Za razliku od holističkih pretenzija, *emске (emic)* perspektive su unutarnje ili urođene perspektive stvarnosti koje se nalaze u samom središtu mnogih etnografskih istraživanja. Unutarnja percepcija stvarnosti je određena vrsta pomoći prilikom boljeg razumijevanja i preciznijeg opisivanja istraživane situacije i ponašanja. Urođene percepcije ne mogu se prilagoditi "objektivnoj" realnosti, i bez obzira što to neki smatraju njezinim nedostatkom, one su vrlo važne i pomažu prilikom istraživačevog razumijevanja smisla određenih pojava i fenomena na istraživanom području. Suprotno pretpostavci o djelovanju sustava iz jedne jednostavne, linearne logičke perspektive, etnografija preuzima *fenomenološki orijentirani* istraživački pristup. Ovakva unutarnja perspektiva olakšava prepoznavanje i prihvaćanje višeslojne realnosti. Dokumentiranje višeslojnih perspektiva stvarnosti rezultat je razumijevanja uzroka i razloga zbog kojih ljudi razmišljaju i djeluju na određeni način.

Etske perspektive odnose se na vanjske, društveno znanstvene perspektive stvarnog svijeta. Neki su istraživači zaokupljeni isključivo emskim pogledom te se tako nalaze na fenomenološkoj i idealizacijskoj strani etnografskog kontinuuma.

⁵ M. Harris pravi razliku između emskog i etskog stajališta. Emsko stajalište jest ono sudionika, etsko ono promatrača. Ta dva načina podrazumijevaju različite istraživačke pristupe i programe. Usp: Moore, (2002:256).

Drugi polažu isključivo na etski deriviranim podacima te se smještaju na pozitivističkom ili materijalističkom kraju kontinuuma. Suvremeni istraživački trendovi ove dvije perspektive sagledavaju unutar kontinuuma stilova ili različitih razina analize, pa tako „dobra“ etnografija uključuje obje perspektive.

Neprosuđivačka orijentacija na određeni način „štiti“ istraživača od proizvodnja neprikladnih vrijednosnih procjena u svezi s promatranim. Ova orijentacija podrazumijeva ukidanje istraživačevih prosudbi određene kulturalne prakse, težeći promociji znanstvene neutralnosti. Tako se etnocentično ponašanje, u smislu prosudbe tuđih kulturalnih značajki s aspekta vlastitih kulturnih vrijednosti i standarda, ocjenjuje kao fatalna pogreška.

Holistički, kontekstualni, emski, etski i neprosuđujući koncepti podrazumijevaju «ključanje» svih informacija i uvida dobivenih temeljem teorijskih prepostavki, promatranja i intervju, a koji proizlaze za vrijeme terenskog rada s ciljem određenja esencijalnih značajki istraživane kulture. Ovi koncepti su istovremeno sputavajući i oslobađajući. Koncepti *vanjske* i *unutarkulturne* različitosti također su značajan konceptualni doprinos. Vanjska raznolikost odnosi se na različitosti između dvije kulture, dočim se unutarkulturalna raznolikost odnosi na razlike između supkultura unutar dominantne kulture. Prilikom sagledavanja vanjskih kulturnih različitosti radi se usporedba opisa dviju različitih kultura izdavanjem jedne po jedne točke predrasuda - njihovih političkih, religijskih, ekonomskih, srodničkih i ekoloških sustava i ostalih primjerenih dimenzija. Intrakulturalne raznolikosti manje su primjetne. Ovi koncepti pomažu terenskom istraživaču pri sagledavanju razlika s ciljem izgradnje novih teorija ili hipoteza u svezi s predmetom istraživanja.

Istraživane grupe i zajednice uglavnom posjeduju *unutarnju strukturu* i utemeljen set društvenih veza koji pomažu prilikom reguliranja ponašanja. Etnografski zadatak podrazumijeva razotkrivanje tih neformalnih mreža i utjecaja, pri čemu je od pomoći uporaba koncepta strukture i funkcije. Detaljno razumijevanje skrivenih struktura temeljni je okvir unutar kojeg istraživač konstruira etnografske opise.

Etnografi, nadalje, tragaju za *simbolima* i *ritualima* koji im pomažu prilikom razumijevanja i opisivanja kulture. Simboli su sažete ekspresije značenja koji evociraju snažne osjećaje i značenja. Nisu ograničeni na naciju, velike organizacije i pokrete, oni su dio svakodnevnog života i predstavljaju dobar alat kojim se ispituju različita kulturalna vjerovanja i prakse. Etnografi sagledavaju simbole i rituale kao oblike kulturalnih stenografskih zapisa koji omogućavaju inicijalno razumijevanje i kristalizaciju kritičkog kulturalnog znanja. Simboli i rituali tako pomažu proizvođenju smisla promatranog «hraneći» okosnicu koja će klasificirati i kategorizirati društveno ponašanje.

Kada je riječ o etnografskoj teorijskoj dispoziciji i odabiru istraživačke teme, ona je determinirana *mikro*, odnosno *makro* istraživačkim pristupom. Istraživanje na mikrorazini pruža pogled sličan mikroskopskom - malih društvenih jedinica ili prepoznatljivih aktivnosti unutar određene društvene jedinice. Makrorazina pak

usmjerava fokus prema široj slici. Tipični etnografski fokus je na zajednici ili specifičnom sociokulturalnom sustavu. No bez obzira o kojoj se razini radilo, etnografski rad podrazumijeva detaljnu deskripciju, a sama odluka o odabiru razine najčešće je prepuštena samom istraživaču. H. Wolcott (1990), primjerice, ukazuje na prednosti *mikro etnografskog pristupa* usmjerenog na djelomična okruženja (specifične činjenice ili "scene"). Na ovaj se način istražuje način na koji je kulturalni etos reflektiran u mikrookruženju i selektiranim aspektima svakidašnjeg života. Naravno, sama namjera bilježenja ne podrazumijeva i etnografsko istraživanje. Ukoliko analiza kulture nije ujedno i konačan cilj, tada označavanje istraživanja kao *etnografskog* jest pogrešno bez obzira na korišteni set etnografskih tehnika. Konačno, ključni koncept unutar terenskog rada nalaže se u *operacionalizaciji* koja podrazumijeva definiranje termina i prikladnih istraživačkih metoda, čime se zaokružuje prikaz ključnih koncepata unutar suvremenih etnografskih pristupa.

5. Zaključak

Termin etnografija jedan je od najkorištenijih u današnjim kvalitativnim istraživanjima, s očiglednom tendencijom znanstvenog utemeljenja koncepta deskripcije ljudskog društva i kulture. Utemeljenost etnografskih istraživanja prvenstveno proizlazi iz dugotrajnosti njihove primjene. Radi se o pristupu koji je desetljećima proširivan iskustvom i kritičkim sagledavanjem i koji je, kao takav, od velike koristi za istraživače. Etnografi ne bi trebali težiti holizmu, kao ni kroskulturalnosti prilikom istraživanja problema ili postavljanja pitanja pod svaku cijenu, jer etnografija nije uvijek odgovor, pa čak niti za samog etnografa. Tako od svih disciplina etnografija možda ponajbolje osigurava alat potreban za zadiranje ispod površine pojava sa sociokulturalnim osnovama, pri čemu se razotkriva mnoštvo skrivenih značenja. Do njih se dolazi izravnim promatranjima za vrijeme terenskog rada, bilježenjem i sudjelovanjem u svakodnevnom životu, pa tako često samo *iskustvo* postaje metodom terenskog rada.

Etnografija se od svojih početaka, kada se koristila prvenstveno kao antropološka metoda u svrhu razumijevanja udaljenih kultura, prilično promijenila. Ova rana etnografija, koja je bila izvedena iz putopisnog pisanja, danas postaje eksplicitno eklektična, tekstualno i eksperimentalno. Čitava etnografija, u stvari, postaje sinonim intelektualnog napora usmjerenog prema proizvođenju hijerarhije značenjskih struktura. Danas etnografija uključuje neempirijske i empirijske elemente. Metodološko područje nadopunjeno je teorijskim područjima koja se tiču refleksivnosti i povezanih oblika osobnog znanja. Tako je koristan doprinos etnografskom pisanju i diskusija o retoričkim problemima.

Suvremena etnografija proteže se unutar širokog opsega supstantivnih polja te suvereno zauzima i sve značajniji status unutar sociologije i kulturalnih studija.

Etnografija poznatih i obližnjih kultura također posjeduje značajno mjesto, baš kao i ona zabačenih i egzotičnih mjesta. Ova istraživačka okruženja donose vlastite izazove u smislu etnografskog nastojanja prema ukidanju onoga što se uzima "zdravo za gotovo" u svezi vlastitih kultura. Posljedica ovih razvitaka ogleda se u širini i grananju raznolikih pristupa unutar etnografije, s istom fundamentalnom težnjom - razvijanjem dubljeg razumijevanja kroz sudjelovanje i promatranje (Hine, 2000:51). Suvremeni etnografski pristupi teže sagledavanju promjena unutar *kulture i društva*, pa se samim time terenski rad nikada ne završava. Etnograf je svjestan kako će, bez obzira na trajanje istraživanja, kultura, društvena grupa i određeni problem biti drugačiji već u samom trenutku završetka terenskog rada, no to upravo i jest izazov i poticaj budućim istraživanjima. Istraživač mora biti svjestan mogućnosti utjecaja na oblikovanje dijela proučavane kulture, i toga kako se i sam mijenja u tijeku istraživačkog procesa. Tako refleksivno razumijevanje kojim je protkana etnografija, predstavlja oblik samo-dijaloga kojim se "demitologizira" učinjeno, što rezultira novim spoznajama na temelju kojih valja crpiti nova pitanja i potencijalne odgovore.

Naposljetku, otkrivanjem onoga što je obično prikriveno pridonosi se emancipacijskom projektu koji ne uspijeva u konvencionalnoj znanosti. Ovo zahtijeva razumijevanje istraživanog predmeta, društva, kulture i, iznad svega, nas samih. U tom kontekstu ocjenjujemo kako suvremeni etnografski pristupi predstavljaju značajan metodološki doprinos unutar empirijskih napora prema što cjelovitijoj i sustavnijoj valorizaciji određenih socio-kulturoloških entiteta.

Literatura:

1. Alasuutari, P. (1998) *An Invitation to Social Research*. London: Sage.
2. Angrosino, M. V. (2005) Recontextualizing Observation. *Ethnography, Pedagogy, and the Prospects of a Progressive Political Agenda*. U: N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (eds.). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. str: 729-820. London: Sage.
3. Atkinson, P. & Coffey, A. (1995) Realism and its Discontents: On the Crisis of Cultural Representation in Ethnographic Text. U: B. Adam, and S. Allain (ed.) *Theorising Culture*. London: UCLA Press.
4. Atkinson, P. & Coffey, A. (1999) Ethnography. Post, Past, and Present. *Journal of Contemporary Ethnography*. Oct99, 28(5),p460,12p. <http://search.global.epnet.com> (02.02.01)
5. Atkinson, P. & Coffey, A. & Delamont, S. & Lofland, J. & Lofland, L. (2001) Editorial Introduction. *Handbook of Ethnography*. Str. 1-7. London: Sage.
6. Atkinson, P., & Pugsley, L. (2005) Making Sense of Ethnography and Medical Education. *Medical education*, 39: 228-234.

7. Brunt, L. (1999) Thinking about Ethnography. *Journal of Contemporary Ethnography*, Oct99, Vol. 28. Issue5, p5000, 10p. <http://search.global.epnet.com> (02.02.01.)
8. Charmaz, K., & Mitchell, R. G. (2001) Grounded Theory in Ethnography. U: Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J., Lofland, L.,(eds). *Handbook of Ethnography*. Str. 160-175. London: Sage.
9. Clifford, M. & Marcus, G. E. (1986) *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Los Angeles, London: University of California Press.
10. Čolić, S. (2002) *Kultura i povijest*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
11. Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (1998) Introduction. Entering the Field of Qualitative Research. U: Denzin, N., K., & Lincoln, Y.,S., eds. *Strategies of Qualitative Inquiry*. Str.1-35. Thousand Oaks, London, New Delhi:Sage.
12. Fetterman, D. M. (1998) *Ethnography. Step by Step*. London: Sage.
13. Geertz, C. (1988) *Works and Lives: The Anthropologist as Author*. Cambridge: Polity Press.
14. Hammersley, M. & Atkinson, P. (1997) *Ethnography: Principles in Practice*. London: Taveston.
15. Moore, J. D. (2002) *Uvod u antropologiju. Teorije i teoretičari kulture*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
16. Pollner, M. & Emerson, R. (2001) Ethnomethodology and Ethnography. U Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J., Lofland, L.,(eds). *Handbook of Ethnography*. Str. 118-136. London: Sage.
17. Rock, P. (2001) Symbolic Interactionism and Ethnography. U: Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J., Lofland, L. (eds). *Handbook of Ethnography*. Str. 26-39. London: Sage.
18. Segalen, M. (ur) (2002) *Drugi i sličan. Pogledi na etnologiju suvremenih društava*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
19. Snow, D. & Morrill, C. (1995) New Ethnographies. A Revolutionary Handbook or a Handbook for Revolution? *Journal of Contemporary Ethnography*, Oct95, Vol.24 Issue3,p341,8p. <http://search.global.epnet.com> (02.02. 01.)
20. Tedlock, B. (2005) The Observation of Participation and the Emergence of Public Ethnography. U: N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (eds.). *The Sage Handbook of Qualitative Research* (3rd ed.) str:467-481. London:Sage.
21. Thomas, J. (1993) *Doing Critical Ethnography*. Newbury Park, Calif., London and New Delhi: Sage.
22. Walsh, D. (2002) Doing Ethnography. U: C. Seale (ed.) *Reasearching Society and Culture*. str:217-232. London: Sage.
23. Wellington, J. (2006) *Educational Research. Contemporary Issues and Practical Approaches*. London, New York: Continuum.
24. Willis, P. & Trondman, M. (2000) Manifesto for Ethnography. *Ethnography*, 1(1):5-16. London: Sage.

Renata Relja

UDC: 39 : 316

39 : 303

Original scientific paper

**CONTEMPORARY ETHNOGRAPHY AS AN
INTEGRATIVE METHODOLOGICAL APPROACH:
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL CONTRIBUTIONS
TO SOCIO-CULTURAL RESEARCH**

Abstract: *In its, beginning, ethnographic research is mainly based on field work in geographically distant and exotic culture, with emphasis on the study of small communities. In this sense, early ethnographic research referred to social relationships, religious beliefs and in general, contents and forms of cultural and social organization distinct from those of the researchers. During the time, ethnography has met its updates so that the fundamental goal of the work, indicating the contribution of contemporary and ethnographic research approaches, which now includes both qualitative and quantitative research methods. Respectively, methodological area complements to those theoretical concerning reflexivity and related forms of personal knowledge. Such a methodological approach is a response to the current position of the subjects that bring new issues and set new challenges, promoting contemporary ethnographic research in the direction of overcoming the sheer dimensions of recording and playback, the current reading and understanding the socio-cultural practices.*

Keywords: *contemporary ethnography, ethnographic approach, qualitative / quantitative methods, cultural interpretations, reflexivity*

Renata Relja

UDC: 39 : 316

39 : 303

Lavoro scientifico originale

ETNOGRAFIA CONTEMPORANEA COME APPROCCIO INTEGRATIVO METODOLOGICO: CONTENUTI TEORICO-METODOLOGICI A RICERCHE SOCIO-CULTURALE

Riassunto: *Nelle sue origini le ricerche etnografiche basavano sul lavoro terreno in alcuna geograficamente lontana ed esotica cultura, con l'accento sulla ricerca delle comunità piccole. In tal senso le prime ricerche etnografiche si sono riferite alla rappresentazione del sistema delle relazioni sociali, credenze religiosi, contenuti e forme dell'organizzazione culturale e sociale differente da quello del ricercatore. Durante il tempo, l'etnografia è stata integrata e così l'obbiettivo fondamentale del lavoro è indicare al contributo degli contemporanei approcci etnografici i quali includono i metodi di ricerca qualitativa e quantitativa. L'area metodologica integra con l'area teorica la quale si riferisce alla riflessività e alle forme connesse alla conoscenza personale. L'approccio metodologico di questo tipo presenta la risposta alla posizione dei soggetti attuali i quali portano le nuove domande e pongono nuove sfide, promuovendo le conteporanee ricerche etnografiche nella direzione di superare la dimensione di pura e semplice registrazione e riproduzione verso la lettura e la comprensione della pratica socio-culturare.*

Parole chiavi: *etnografia contemporanea, approccio etnografico, metodi qualitativi/quantitativi, interpretazioni culturali, rifelssività*